

РОЗДІЛ 7. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІДRESEARCH ACTIVITY OF TEACHER EDUCATION SPECIALISTS:
DOMESTIC AND ABROAD EXPERIENCE

У статті представлені результати теоретичного опрацювання джерел наукової інформації з питання реалізації дослідницької діяльності фахівцями педагогічної освіти. Сучасні освітні процеси: залучення до міжнародного освітнього та дослідницького простору, постійне оновлення освітніх методичних систем, актуалізують цей аспект професійної діяльності викладачів та потребують додаткового вивчення. На першому етапі роботи визначена мета дослідницької діяльності викладачів. Формулювання якої побудовано за результатами подолання суперечності між вітчизняною та закордонною практикою. Розроблено зміст, що представлений відповідно до етапів здійснення дослідницької діяльності, а саме: інформаційно-аналітичного, модельно-проектного, експериментально-вимірювального, оцінювально-рефлексивного. Сформований перелік методів реалізації дослідницької діяльності. Однак, визначена суперечність між узагальненими рекомендаціями до застосування методів дослідження та конкретизованими запитами практики. Задля її подолання автором запропоновані механізми реалізації предметного підходу. Який передбачає формування узагальненої структури предметів дослідницької діяльності; визначення типового представника сформованих груп; розроблення рекомендацій до реалізації методів дослідження. Доведено, що розвиток інформаційно-комунікативних технологій суттєво вплинув на дослідницьку діяльність викладача. Представлено перелік засобів для часового планування дослідницького процесу, програми для управління інформаційними джерелами, описані функції інструментів Google у дослідницькій діяльності. На другому етапі нами представлено суть поняття «індивідуальна дослідницька траєкторія викладача», окреслено механізми реалізації положень теорії адаптивного управління до її проектування (зміст функцій реалізації адаптивного підходу). Висновки відображають наукові узагальнення щодо визначених змісту, методів і засобів діяльності та її адаптивного компонента індивідуальної дослідницької траєкторії фахівців педагогічної освіти.

Ключові слова: дослідницька діяльність викладача, предмет підхід у дослідницькій

діяльності, індивідуальна дослідницька траєкторія викладача.

The article presents the results of the theoretical study of the sources of scientific information on the issue of the implementation of research activities by specialists in the field of pedagogy. Modern educational processes: involvement in the international educational and research space, permanent updating of educational methodical systems, actualize this aspect of the professional activity of teachers and require additional study. At the first stage of the work, the purpose of the teachers' research activity is determined. The formulation of which is based on the results of overcoming the contradiction between domestic and foreign practice. The content is developed according to the stages of research activity, namely: informational-analytical, model-projective, experimental-measuring, evaluative-reflective. A list of methods for implementing research activities has been created. However, a contradiction has been identified between the generalized recommendations for the application of research methods and the specific requests of practice. In order to overcome it, the author proposed mechanisms for implementing the objective approach. Which provides for the formation of a generalized structure of subjects of research activity; definition of a typical representative of the formed groups; development of recommendations for the implementation of research methods. It is proven that the development of information and communication technologies significantly influenced the teacher's research activity. A list of tools for time planning of the research process, programs for managing information sources are presented, and the functions of Google tools in research activities are described. At the second stage, the author presents the essence of the concept of "individual research trajectory of the teacher", outlines the mechanisms of implementation of the provisions of the theory of adaptive management before its design (the content of the functions of the implementation of the adaptive approach). The conclusions reflect scientific generalizations regarding the defined content, methods and means of activity and its adaptive component of the individual research trajectory of specialists in the field of pedagogy.

Key words: research activity of the teacher, subject approach in research activity, individual research trajectory of the teacher.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.2.38>

Бачієва Л.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки, методики
та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У положеннях Закону «Про освіту» (2017 р.) зазначається, що державна політика освітньої галузі має формуватися та реалізуватися на основі наукових досліджень; основними принципами освітньої діяльності визначені: науковий характер

освіти, інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір та інші [12].

Одним із ключових завдань Державної політики України є інтеграція освіти та науки в освітній та дослідницький простір Європейського союзу (ЄС). Така спрямованість активізує міждержавну

взаємодію в галузі освіти, що порушує питання підвищення її якості, розширення можливостей освітніх закладів, мобільності здобувачів, викладачів та дослідників. Ці процеси передбачають системну дослідницьку роботу фахівців педагогічної освіти щодо пошуку, адаптації та впровадження у власну професійну діяльність результативних методик і технологій навчання, актуальних дидактичних форм та засобів, розроблення та емпіричну перевірку авторських освітніх матеріалів.

Актуальність зазначеної проблеми підкріплюється запитом практики. Адже питання вдосконалення професійної підготовки фахівців педагогічної освіти – викладачів – посідають чільне місце серед актуальних питань сьогодення. Темпи розвитку наук та технологій спрямовують до висновку, що недостатньо готувати викладача, як носія відповідних фахових знань, вмінь та навичок професійної педагогічної діяльності. Натепер є запит не просто на викладача – транслятора знань, а на викладача, який володіє здатністю самостійно оновлювати свої знання, вдосконалювати педагогічну практику за результатами дослідницької роботи. У такому контексті набуває актуальності питання визначення вимог до дослідницької діяльності викладачів з урахуванням рекомендації, які сформульовані за результатами аналізу наробок вітчизняних і закордонних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Способи організації та реалізації дослідницької роботи у професійній діяльності викладачів представлені у багатьох працях, їх суть розкривають: С. Гончаренко [6], В. Тушева [10], І. Попович [11], Т. Семакова, О. Сіліщенко [14], С. Сисоєва [15], О. Ярошенко [16] та інші. Обґрунтування необхідності залучення викладачів до дослідницької діяльності визначають зарубіжні дослідники, а саме: В. Карр та С. Кеммис (W. Carr, S. Kemmis) [18]; І. Карлгрен (I. Carlgren) [17], С. Граундуотер-Смит (S. Groundwater-Smith) [20], О. Інгерман, П. Вікман (A. Ingerman, P. Wickman) [21]; А. Олін, М. Пьорн (A. Olin, M. Pörn) [22] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вітчизняна теорія та практика містить значний обсяг напрацювань щодо питань реалізації дослідницької роботи у діяльності фахівців педагогічної галузі. Однак, вивчення цього питання у закордонних джерелах інформації та узгодження їх із вітчизняними потребує додаткового опрацювання.

Метою статті є визначення мети, змісту, методів та засобів реалізації дослідницької діяльності викладачів на підставі аналізу вітчизняної та закордонної теорії та практики; окреслення рекомендації до побудови індивідуальної дослідницької траєкторії фахівців педагогічної галузі.

Виклад основного матеріалу. Проявлення викладача як дослідника є особливо важливим

у часи активних змін в освітній системі. У такий час він проявляє себе розробником інновацій або їх активним критиком, впроваджує у практику нові методичні системи та визначає їх ефективність [19]. Стан освітньої системи в Україні окремі науковці характеризують як «стан невизначеності». Так, З. Рябова пов'язує цей стан з перманентним оновленням змісту, форм та пролонгованої адаптації учасників освітнього процесу до роботи в умовах воєнного стану [13, с. 221]. З. Гаркавенко визначає фахову та психологічну дезорієнтацію фахівці освітньої галузі, як ознаку стану невизначеності, що спричинена впровадженням дистанційного навчання та наявного різноманітності його суті [5]. Аналізуючи вплив ситуації невизначеності на психологічні механізми особистості А. Курова виокремлює його позитивний та негативний вплив; формулює висновок про зміну структури ціннісних орієнтацій особистостей здобувачів освіти [9]. Такий стан справ потребує активізації дослідницької діяльності фахівців педагогічної галузі – викладачів.

Розв'язання проблеми почнемо з визначення суті досліджуваного поняття. Отже, «дослідницька діяльність» у роботі фахівців педагогічної галузі визначається як вид діяльності, що спрямований на пізнання та перетворення педагогічної реальності на основі досягнень педагогічної науки та застосування наукових методів; результатом цієї діяльності є отримання нового педагогічного знання та досвіду [14, с. 225].

Подальшу роботу спрямуємо на визначення мети дослідницької діяльності фахівців педагогічної галузі. Аналіз джерел наукової інформації дозволив визначити такі цілі: реалізувати дослідницькі, практичні та експериментальні види робіт з метою розвитку дослідницької компетентності учнів (Є. Сипчук); підвищення професійної кваліфікації та забезпечення освітнього процесу науково обґрунтованими засобами навчання (Т. Семакова, О. Сіліщенко); здійснювати власну й організувати дослідницьку діяльність своїх учнів (М. Кудла); адаптація до нових умов завдяки володінню дослідницькими вміннями (О. Лучанінова); трансформація методів викладання [17, 18]; продукування знань для розвитку практики [20, 21, 22] та інші. Підкреслимо, що закордонні дослідники головною метою дослідницької діяльності викладачів визнають покращення власної освітньої практики.

За результатами узагальнення наукової інформації та спираючись на особистий досвід визначимо, що метою дослідницької діяльності фахівців педагогічної галузі є застосування наукової методології для розроблення авторських методичних систем та пошуку, адаптації, впровадження, емпіричної перевірки результативних, що представлені вітчизняними та закордонними дослідниками.

Сформульована мета потребує визначення змісту дослідницької діяльності викладачів. Для її визначення ми спиралися на наукові напрацювання, що узагальнюють зміст діяльності та аналізували окремі компоненти (складові) дослідницької компетентності, що розкривають діяльнісну складову. За результатами аналізу наукових робіт та спираючись на особистий досвід [2] представимо зміст дослідницької діяльності (табл. 1).

Сформований зміст потребує визначення методів здійснення дослідницької діяльності. Їх класифікація та рекомендації до реалізації присвячені роботі багатьох дослідників С. Гончаренко [6], В. Тушевої [10], С. Сисоєвої [15] та інших. Здійснивши аналіз інформації визначимо, що методами реалізації дослідницької діяльності фахівцями педагогічної освіти є: емпіричні (вивчення літератури й інших інформаційних джерел, педагогічної документації та результатів діяльності, спостереження, опитування, тестування, оцінювання, педагогічний експеримент); теоретичні (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, ідеалізація, моделювання, конкретизація, порівняння, класифікація, уявний експеримент); вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; методи кількісної обробки результатів дослідницької роботи.

Наукові джерела, що присвячені питанням дослідницької діяльності, повною мірою розкривають інформацію щодо застосування наведених вище методів в узагальненій формі. Однак, дослідницький процес передбачає їх застосування до широкого кола предметів освітньої теорії та практики. Тобто викладач має адаптувати методи для реалізації дослідження того чи іншого джерела інформації, прикладу практики, характеристик здобувачів освіти, змісту досліджуваної методичної системи та іншого. Це наводить нас на думку щодо необхідності розроблення узагальненої структури предметів дослідницької діяльності (угруповання їх на підставі суттєвих ознак); визначення типового представника сформованих груп (тобто такого предмета, що відтворює

характеристики групи предметів); формування теоретичних та практичних рекомендацій щодо реалізації методів дослідження.

Подальша робота передбачає визначення засобів здійснення дослідницької діяльності. Не зменшуючи значення інших засобів реалізації дослідницької діяльності, сконцентруємось на ролі інформаційно-комунікативних технологій. Їх активний розвиток дозволяє сучасному досліднику суттєво спростити діяльність. З особистої практики зазначимо, що майже 20% часу дослідницької діяльності виражається на пошук джерел інформації, їх систематизацію, оформлення списку використаних джерел. Суттєву кількість часу дослідник витрачає на проведення анкетувань, опитувань та оброблення їх результатів. Застосування відповідних сервісів дозволяє суттєво його скоротити. Серед таких технологій визначимо такі: засоби планування дослідницької діяльності [20]; оформлення списку джерел цитування; програми управління джерелами інформації [1]; інструменти Google (дозволяють планувати діяльність, створювати тексти, проводити опитування, обробляти та презентувати результати дослідження) [4], хмарні технології [3] та інші. Отже, дослідницька сучасного викладача передбачає застосування засобів інформаційно-комунікативних технологій, які суттєво спрощують її здійснення.

Вимоги освітньої теорії та практики спонукають фахівців педагогічної освіти до реалізації дослідницької діяльності. Цілком зрозуміло, що така діяльність обумовлюється метою, змістом, засобами реалізації та індивідуальними особливостями особистості викладача. У такому контексті мова йде про індивідуальну дослідницьку траєкторію.

Суть поняття «індивідуальна дослідницька траєкторія» розглядає Л. Карпова [8]. Погоджуючись зі слухними думками авторки, ми вважаємо за потрібне представити більш докладну характеристику цього поняття, спираючись на положення теорії адаптивного підходу та визначені вимоги

Таблиця 1

Зміст дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти

Етап діяльності	Зміст діяльності
Інформаційно-аналітичний	– планування дослідження (визначення напряму, проблеми, теми, об'єкта та предмета дослідження); – збирання та вивчення інформації з визначеної проблеми; – формулювання гіпотези та концепції дослідження
Моделно-проектувальний	– формулювання мети дослідження; – формулювання задач дослідження; – здійснення педагогічного моделювання;
Експериментально-вимірвальний	– розроблення програми експерименту; – визначення методів та засобів проведення експерименту; – здійснення експериментального дослідження
Оцінювально-рефлексивний	– оцінювання теоретичного значення результатів – визначення практичного значення результатів – підготовка до оприлюднення отриманих результатів

до реалізації дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти. На нашу думку, індивідуальна дослідницька траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу викладача-дослідника, що проєктуються з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі мети, змісту та засобів здійснення дослідницької діяльності на підставі запитів освітньої теорії та практики.

Індивідуальна дослідницька траєкторія потребує проєктування. Для визначення окремих етапів реалізації цього процесу звернемося до теорії адаптивного підходу [7]. У контексті нашого дослідження визначимо основні його функції: мотиваційна (передбачає усвідомлення ролі дослідницького компоненту професійної діяльності для досягнення високих результатів у освітній діяльності); організаційно-цільова (забезпечує наближення цілей викладача-дослідника з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, можливостей та досвіду); змістовно-проєктувальна (забезпечує обрання змісту, методів та засобів реалізації дослідницької діяльності); технолого-управлінська (забезпечує адаптацію дослідницької діяльності на підставі запитів освітньої теорії та практики). Її проєктування передбачає визначення цілей стратегічного, тактичного та оперативних рівнів та визначення засобів їх досягнення та підставі наведених вище функцій.

Висновки. Станом на зараз, професійну діяльність викладача можна схарактеризувати як динамічно змінювану, що потребує активізації її дослідницької складової. Стан освітньої системи вимагає реалізації дослідницької діяльності спираючись на вимоги освітньої практики та врахування індивідуальних прагнень викладача. Ми розробили та представили мету, зміст, методи за засоби реалізації дослідницької діяльності; визначили, що теоретичною базою для проєктування індивідуальної дослідницької траєкторії фахівців педагогічної освіти є положення адаптивного підходу. Представлене дослідження не вичерпує усіх аспектів розв'язання проблеми. Подальші дослідження будуть спрямовані розроблення технології проєктування індивідуальної дослідницької траєкторії магістрів педагогічної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бармак М. Найкраща програма для науковця, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sNGxfKpsTuo> (дата звернення: 08.04.2023).
2. Бачієва Л. Дослідницька компетентність викладача в умовах впровадження інноваційних технологій навчання. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. № 56-57. 2017. С. 105–113.
3. Бондаренко Т. С. Хмарні технології в соціально-педагогічних системах: навч. посіб. / Укр. інж.-пед. акад. Харків: Друкарня «Мадрид», 2020. – 191 с.

4. Букач А. Про сервіси Google. Дистанційний курс. URL: <https://sites.google.com/site/edugservis/home>

5. Гаркавенко З. Деякі аспекти розвитку цифрової компетентності фахівців з неформальної освіти при переході в онлайн-формат. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Серія 12 Психол. науки, Вип. 12 (57). С. 5–15.

6. Гончаренко С. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ТОВ фірма "Планер", 2010. 308 с.

7. Єльнікова Г.В. Закономірності адаптивного управління соціально-педагогічними системами. URL: <http://www.cippe.edu.ua/forum/viewforum.php?f=1> (дата звернення 09.04.2023)

8. Карпова Л. Дослідницька компетентність вчителя Нової української школи / Л. Карпова // Молодь і ринок. – 2019. – № 1. – С. 85-89.

9. Курова А. В. Особливості сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія: Психологія, № 3. С. 31–34.

10. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / В. В. Тушева, УМО НАПН України. – Харків: «Федорко», 2014. – 408 с.

11. Попович І. Є. Дослідницька спрямованість педагогічної діяльності як важливий чинник професіоналізму сучасного вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія "Педагогіка, соц. робота". Вип. 35. С. 157–159.

12. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

13. Рябова З. Освітній консалтинг в управлінні закладом освіти в умовах невизначеності. *Інноваційна професійна освіта*. 2022. № 1(2). С. 221–223.

14. Семакова Т., Сіліщенко О. Науково-дослідницька робота як шлях формування професійної компетентності викладача. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2012. Вип. 1(1). С. 124–127.

15. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник / С. О. Сисоєва, Л. В. Козак. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2016 – 155 с.

16. Ярошенко О. Теоретичні основи розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників в умовах інтеграції вищої освіти і науки. *Міжнародний науковий журнал «Університету і лідерство»*, *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2018. № 1 (5). С. 26–36.

17. Carlgren I. "Lärarna i Kunskapssamhället – Flexibla Kunskapsarbetare Eller Professionella Yrkesutövare?" [The Teachers in the Knowledge Society – Flexible Knowledge Workers or Professional Practitioners?]. *Forskning Om Undervisning Och Lärande*. 2009 (2). P. 9–26

18. Carr W., Kemmis S. *Becoming critical: education. Knowledge and action research*. 1986.

19. Grimmett P. P. Teacher research and British Columbia's curricular instructional experiment: implications for educational policy. *Journal of education policy*. 2016. Volume 8. P. 219–239.

20. Groundwater-Smith S., Mitchell J., Mockler N., Ponte P., Rönnerman K. *Facilitating Practitioner Research: Developing Transformational Partnerships*. London and NY: Routledge. 2013.

21. Ingerman Å., Per-Olof W. "Towards a Teachers' Professional Discipline: Shared Responsibility for Didactic Models in Research and Practice." In *Transformative Teacher Research*, edited by Pamela Burnard, Britt-Marie Apelgren, and Nese Cabaroglu. 2015. P. 167–179

22. Olin A., & Pörn M. Teachers' professional transformation in teacher-researcher collaborative didactic development projects in Sweden and Finland. *Educational action research*. 2021. P. 1–17.

23. Research paper university of minnesota libraries. *Libraries home University of Minnesota Libraries*. URL: <https://www.lib.umn.edu/services/ac/research-paper> (date of access: 08.04.2023).